

MIJNE BEMOEIINGEN MET SURINAME

door

Prof. Dr A. H. BERKHOUT.

(Slot).

Er groeit in de onmiddellijke nabijheid van Paramaribo in groote hoeveelheid een boom, door de inheemsche bevolking possentree genoemd. In de naburige Engelsche kolonie heet hij poisontree, wegens het vergiftigde melksap, dat in den bast voorkomt.

Het heet, dat wanneer bij het vellen van een possentree bij ongeluk een druppel van het melksap in het oog van den houthakker terecht kwam, dat oog reddeloos verloren zou zijn. De schrik voor een dergelijke ramp zit er bij de negers diep in. De boom vormt hier en daar zuivere en zeer houtrijke bosschen.

De boom, die den wetenschappelijken naam van *Hura crepitans* draagt, is vele jaren geleden op Java ingevoerd. Men geloofde, dat het melksap, voorkomende in zijn bast, een afdoende bestrijdingsmiddel tegen de lepra was. Ik vond indertijd op het erf van den Wedana van Dawoean (Krawang) een fraai exemplaar. Men wist mij niet te vertellen, hoe die boom daar gekomen, en met welke bedoeling hij er gebracht was. De vruchten werden als zandkoker gebruikt. Het determineren kostte mij i.d.t. veel moeite.

Een ondernemende Surinamer kwam op het idee de exploitatie der possentrees te entameeren. Hij verkeerde in den waan, dat het hout uitstekend geschikt was voor de papierbereiding. Mijn oppervlakkig onderzoek leidde tot een geheel tegengestelde gevolgtrekking. Bij mijn tweede bezoek aan de kolonie deelde de houtvester J. G o n g g r i j p mij mede, dat men doende was een naamlooze vennootschap op te richten met het doel het hout van den possentree voor papierfabricatie naar Europa te zenden en dat hij, om verschillende redenen, geen fidutie in die zaak had. Ik verzocht den heer J. G o n g g r i j p een microscopisch praeparaat van het hout te maken.

Bij bezichtiging daarvan werd mijn veronderstelling volkomen bevestigd. De vezel was kort, bezat geen spindelvormige gedaante en bestond hoofdzakelijk uit lignin.

Na mijn terugkeer naar Europa zond de Minister van Koloniën een monster naar de Technische Hoo:geschool. Een

invloedrijk oud O.I. hoofdambtenaar zou als president-commissaris van de op te richten N.V. optreden. Genoemde betwijfelde sterk mijn competentie in deze aangelegenheid. Het was hem blijkbaar niet bekend, dat ik geruime tijd in Charlottenburg werkzaam was geweest aan het Rijks Proefstation voor papieronderzoek en mij daar in hoofdzaak had bezig gehouden met het onderzoek van tropische vezels.

Ook na de Delftsche bevestiging was de President-commissaris in spé nog niet overtuigd van mijn overtuiging, daar het rapport van een Londensche professor volkomen anders luidde!

De Minister van Koloniën vroeg mij nadere inlichtingen over deze geheel tegenstrijdige expertisen.

Ik raadde aan den toenmaligen Ned. Consulgeneraal in Londen nader onderzoek op te dragen. Deze handige persoon wist de geheele correspondentie ter inzage machtig te worden.

In de eerste plaats was de expert geen hoogleeraar, maar stond hij aan het hoofd van een particulier onderzoekingsbureau. Den Surinaamschen inzender van het houtmonster werd medegedeeld, dat hij tegen afgifte van £5 aan den bringer het rapport kon ontvangen. Gonggrijp had niet langer dan een kwartier nodig gehad om de minderwaardigheid van den vezel onder het microscoop te constateeren! Het honorarium van £5 was dus zeer uitberekend en lokte blijkbaar tot herhaald onderzoek uit. Het rapport luidde, dat de vezel zeer bruikbaar was, maar dat voor een afdoend oordeel het gewenscht was, een ruime hoeveelheid hout uit Suriname te ontbieden.

Ook het rapport daarover kon eerst ontvangen worden tegen contante betaling van £5.

Teneinde een afdoend oordeel te kunnen vellen had de Directeur van het onderzoekingsbureau het houtmonster van de possentree opgezonden naar een bevrienden papierfabrikant. Deze verklaarde, dat possentreehout niet geschikt was voor de papierfabricatie, desnoods zou men het kunnen gebruiken in geringe hoeveelheid bijgemengd bij goede sparrencellulose!!

Nu had de Surinaasche inzender de vrijheid genomen bij de vertaling de zaak om te draaien. Het heette, dat possentreehout te gebruiken was, mits men er een geringe hoeveelheid sparrencellulose aan toevoegde!

De N.V. werd niet opgericht. In woede ontstoken verklaarde de wereld be oprichter in de Groene Amsterdammer, dat het schandelijk van mij was, dat ik, die 2 maal op kosten van de Kolonie een reis naar Suriname had ondernomen, tenslotte een afbrekend oordeel over een goede Surinaasche zaak uitsprak!

N. B. De afgevaardigde van Kol maakte ten onrechte

in de 2e Kamer der S. G. den minister er een verwijt van, dat mij voor die reizen verzuimd was, een honorarium uit te keeren. Dit verwijt was onverdiend, want ik had voor het aanvaarden van de inspectie verklaard van een honorarium af te zien.

Het onderzoek der Surinaamsche bosschen trok mij aan. Liever verrichtte ik dat gratis, dan dat ik genoeg zou nemen met een onvoldoende betaling. Een Utrechtsch Hoogleeraar, die door den Minister van Koloniën een onderzoek was opgedragen, had moeite zijn bescheiden nota betaald te krijgen. Zelfs in de 2e Kamer maakte men over het bedrag schampere opmerkingen. Niet alle menschen hebben de opvatting, dat een wetenschappelijk antwoord met een postzegel voldoende betaald is.

Een Amerikaansch geleerde werd in Parijs naar mij verwezen met de vraag, waar op Java de *Antiaris toxicaria* in het wild wordt aangetroffen en hoe de inlanders deze noemen.

In een paar minuten was een antwoord gegeven. Ik deelde mijn dochter mede, dat ik den postwissel van 25 frs. die den brief vergezeld had, wilde retourneren, omdat die betaling mij veel te hoog leek.

Mijn dochter raadde mij de terugzending af en verzocht mij, haar te machtigen het genoemde bedrag te toucheeren.

Den daarop volgenden Zondag prijkten op de tafel bij het middagmaal een taart en een flesch champagne.

Het opschrift op de taart luidde : „Aan mijn Vader, de in Parijs vermaarde tropische plantenkenner”. Zij stelde mij de vraag, hoeveel jaren heeft U moeten studeeren om in Parijs bekend te worden ?

Mais revenons a nos moutons.

Aan de redactie van de Groene Amsterdammer zond ik een afschrift van de juiste Engelsche expertise en voegde de volgende opmerking er aan toe. De firma *Van Gelder* kocht goed bruikbaar sparrenhout in de haven van IJmuiden voor f 8.50 per kub. meter. Zou nu deze firma er aan denken porshtreehout in Suriname te koop, terwijl de scheepsvracht van genoemd minderwaardig surrogaat van Paramaribo alleen f 25.— per kub. meter bedroeg ?

Het volgende staaltje is niet minder typeerend voor de wijze waarop in Suriname de zaken op het gebied van den boschbouw werden behartigd.

De Gouverneur van Suriname verklaarde mij met zekeren trots, dat het hem bij het bevorderen van de inheemsche industrie, gelukt was, een viertal lucifersfabrieken in het leven te roepen. Na eenige moeite gelukte het mij toegang te krijgen tot een der fabrieken.

Het bleek nu, dat de fabriek slechts één dag in de week open was, dat het personeel bestond uit den Directeur en zijn echtgenoot. De chef stak de in Zweden vervaardigde

houtjes in de Zweedsche pap en de onderdirectrice deed de lucifers in doosjes en beplakte die met etiketten.

Hoe was het daarbij mogelijk, dat ter plaatse 4 fabrieken werkten? Wel eenvoudig, doordat de fabrikanten vrijgesteld waren van den hoogen lucifersaccijns. Het kwam dus daarop neer, dat zij leefden op kosten van den fiscus.

Nu zou men daarmede nog vrede kunnen hebben, wanneer er sprake van een tijdelijken maatregel was en in de toekomst de mogelijkheid bestond, afzet naar het buitenland van hout uit de Surinaamsche bosschen te vinden, maar de fabrikanten gebruikten slechts Zweedsch hout.

Bovendien was uitvoer naar het buitenland geheel uitgesloten, want daarbij zou het voordeel van het niet betalen van lucifersaccijns wegvallen en slechts overblijven de hooge bedrijfskosten verbonden aan de fabricatie op uiterst kleine schaal.

In 1914 werd een tweede inspectiereis naar Suriname ondernomen. Er waren quaestie's gerezen, die slechts in loco op te lossen waren.

Zoo ontstond er verschil van meening, betreffende het aftappen van de balataboomen.

In navolging van daaromtrent bestaande bepalingen in Britsch Guiana verbood de Surinaamsche Balataverordering om ter verkrijging van het melksap van den bolletrie, den boom die de balata levert, op daartoe in de domeinbosschen uitgegeven balata-concessies verder te kerven dat tot over de helft van zijn omtrek. In Suriname was op de naleving van deze bepaling nooit toezicht gehouden en de beheerder der domeinen en de houtvester in Suriname kwamen in 1912 bij de bestudeering van het balata-vraagstuk tot de conclusie, dat het buitengewoon nadeelig en zelfs onmogelijk zou wezen om die wettelijke bepaling alsnog in praktijk te willen brengen. Zij stelden voor de boomen zoo volledig mogelijk te doen aftappen, deze daarvoor te vellen en zoo mogelijk ook het hout te exploiteeren.

Een Commissie in Nederland aan wie de Minister van Koloniën ter zake advies had gevraagd, gaf daartegenover in overweging om een politiecorps aan te stellen ter handhaving der balataverordering en om, behalve den balatapper, ook den concessionaris verantwoordelijk te stellen bij overtreding der bepalingen van de balataverordering, op analoge wijze, als dat in Demerara geschiedde.

Ongetwijfeld was aan het oordeel van deze commissie groote waarde toe te kennen, maar toch was twijfel aan de juistheid van het advies gewettigd.

Overal in onzen O.I. Archipel wordt de getah-pertja geoogst door den betreffenden boom om te kappen.

Bij een mijner reizen in de binnenlanden van Banka bleek de Maleier tijdens mijn tocht niet genegen, aanstonds mijn

vragen te beantwoorden. Hij beweerde, dat hij vooraf haastig de takken van den gevelden getah pertja boom moest afkappen. Dat werd met een ongewone snelheid door den overigen tragen inlander verricht. Hij beweerde, dat het sap onvoldoende zou vloeien, zoo hij de takken langen tijd aan den boom liet.

Bij het aftappen van een karetboom denkt de inlander er niet aan den boom om te hakken.

Nu komt de balataboom veel meer overeen met den getahpertje, dan met den *Ficus elastica*, (karet) die tot een geheel andere plantenfamilie behoort.

In loco liet de houtvester *G o n g g r i j p* mij de resultaten zien van een experiment met het aftappen van balataboomen over slechts een deel van den omtrek. Ze waren voor een belangrijk deel doodgegaan, ze hadden veel minder opgeleverd dan die stammen, welke liggend waren afgetapt.

De proef had dus slechts verlies opgeleverd en *G o n g g r i j p* heeft de kolonie door het niet opvolgen van het advies der commissie behoed voor een groot verlies, want de rest van het in de boomen gebleven product kon niet geoogst worden.

Maar ook in andere opzichten bewees *G o n g g r i j p*, dat hij zijn tractement waard was. Het was hem gebleken, dat er op toegankelijke plaatsen in de kolonie bosschen waren, waarin veel jonge kopieboomen voorkwamen. Genoemde boom, die in Aublet's flora onder twee namen voorkomt, is slechts één soort. *G o n g g r i j p* toonde mij aan dat het abus ontstaen was doordat bij het ouder worden der stammetjes het blad een anderen vorm aanneemt.

Van meer technische waarde was de waarneming, dat de boom reeds op 30-jarigen leeftijd een goed stuk meubelhout levert. Door de in de nabijheid van kopie levende andere boomsoorten te ringen, kreeg de kopie-opslag meer licht en begon deze sneller te groeien.

Meubelhout behoeft geen groote dimensiën te bezitten en kan dus gemakkelijk uit het bosch worden getransporteerd.

Bovendien wordt er in Europa een prijs voor betaald, die in het algemeen veel hooger is dan die van timmerhout.

Het Surinaamsche boschwezen beloofde dus een flinke stap vooruit te komen zoo men met een 30-jarigen omloop zou kunnen werken.

G o n g g r i j p zag maar al te goed in, dat 30 jaar, ook al kost de aanleg weinig voor een arme kolonie een te lange duur is. Hij was er daarom, bedacht ook boschproducten te cultiveeren die slechts een paar jaar noodig hadden voordat tot exploitatie kon worden overgegaan.

Hij gaf zich daarom veel moeite om de origine vast te stellen van de rozenolie, die in de naburige Fransche kolonie verkregen wordt van de takken van een boschboom (Aniba

rosaodorata). Deze rozenolie kan weliswaar niet concurreeren met de rozenolie van den Balkan, maar zij is daarentegen veel goedkoper te exploiteeren. Ook andere boschproducten trokken G o n g g r i j p's aandacht.

Mijn totale indruk was dan ook, dat men in Suriname op het goede spoor was. Volhouden op den ingeslagen weg moest het parool zijn.

De proefvlakken, door Prof. G r u t t e r i n k in de binnenlanden van Suriname opgemeten, bewijzen, dat er bosschen in de kolonie zijn, die flinke hoeveelheden bruinhart, de koning der houtsoorten, bevatten.

Helaas zijn die proefvlakken thans nog te ongunstig gelegen om met voordeel te kunnen worden geëxploiteerd, maar is het niet mogelijk, dat er ook gunstiger gelegen bruinhartbosschen zijn?

Helaas, de autoriteiten erkenden de groote verdiensten van G o n g g r i j p niet. Het hielp niet veel, dat aangevoerd werd, dat het 50 jaar geduurd had, voordat het op Java oelakte. uit de djatihout-exploitatie de kosten van het wetenschappelijk beheer te dekken.

G o n g g r i j p was in Surinaamschen dienst getreden op voorwaarde dat zijn tractement steeds zou blijven op het zelfde niveau van dit zijner tijdgenooten op Java. Toen nu zijn evenoude collega op Java recht kreeg op een tractement van f 750.— meende men een verstandige bezuiniging in te voeren door G o n g g r i j p te vervangen door zijn neef, die in dienstjaren veel jonger was en dus minder tractement genoot.

G o n g g r i j p Jr. zou, zoo hij nog eenige jaren langer onder leiding van zijn ouderen neef in Suriname was werkzaam geweest, een geschikt opvolger zijn geworden. Voorloopig ontbrak hem daartoe de zoo hoog noodige ervaring. De resultaten van het uiterst verdienstelijke werk van zijn voorganger gingen helaas verloren. Een deel der proefaantplantingen, die voor de toekomst van de grootste waarde zouden zijn geweest, werd aan de bevolking ter ontginning hunner grondjes afgestaan. Alsof in de uiterst schraal bevolkte kolonie geen andere gronden te vinden waren.

Met groote vreugde had ik indertijd de toezegging van G o n g g r i j p Sr. (om zich in Suriname als boschambtenaar te laten detachceeren) begroet!

Hij was mij bekend als een uiterst bekwaam maar vooral practisch man, die zijn jeugd in Suriname had doorgebracht en door familiebanden was verbonden gebleven aan dat land.

Veel voldoening heeft hij helaas niet van zijn inspannend werk ondervonden. Het verblijf in de Surinaamsche bosschen gaat gepaard met veel ontbering en vereischt op den duur een ijzersterk gestel.

Weinig waardeering viel G o n g g r i j p er ten deel. In-

tegendeel zijn werk stond dikwijls aan een scherpe, onbillijke critiek bloot. Een enkel staaltje zij hier dienaangaande gereleveerd.

Aangezien er een grond vermoeden bestond, dat de Demaragroenhartboom ook in Suriname zou voorkomen, werd er op aangedrongen G o n g g r i j p op te dragen zulks in loco te onderzoeken.

Demaragroenhart (niet te verwarren met het Surinaamsch groenhart) werd tegen een zeer hoogen prijs uit Engelsch Guiana naar Nederland aangevoerd en aldaar voor den bouw van zeesluizen hoog gewaardeerd. Het heet, dat de paalvorm er geen vat op heeft. Inderdaad ontdekte G o n g g r i j p den eersten groenhartboom aan de grens met Engelsch Guiana. In Suriname trachtte men aanstonds de waarde van zijn ontdekking te betwijfelen. Het heette, dat de gevonden boomsoort niet de ware was.

Zowel Prof. v a n d e r K l o e s in Delft als ik konden na bezichtiging van een houtmonster de juistheid van G o n g g r i j p's determinatie vaststellen.

De eenige critiek, die oogenschijnlijk gewettigd zou zijn geweest, zou betrekking hebben gehad op den onvoldoenden omvang van het locale onderzoek.

Zij, die bekend zijn met de groote moeilijkheden van een expeditie in het Surinaamsche bosch zullen begrijpen, dat van een dieper doordringen in het woud werd afgezien.

Begrijpelijk was het, dat G o n g g r i j p er sterk naar verlangde, dat met een proefexploitatie een begin werd gemaakt. Echter vrij veel geld kosten. De arme kolonie wilde in deze geen risico loopen en de aanvraag om geld werd geweigerd.

Ik schreef G o n g g r i j p, dat hij zich die weigering, hoe grievend ook voor hem, niet te veel moest aantrekken. Gewenscht was het te trachten langs een anderen weg het beoogde doel te bereiken.

De raad werd G o n g g r i j p gegeven een particulier op te sporen, die genegen zou zijn, de exploitatie te entameeren. Weest niet bevreesd hem een flink stuk geld te laten verdienen, maar zorg dat de concessie niet zoo groot is, dat er weinig groenhartbosch overblijft. De uitgifte van latere concessie's moet het Gouvernement zijn deel van de exploitatie bezorgen.

Mijn raad werd opgevolgd. Het gelukte een liefhebber te vinden, maar in een openbare vergadering van de Eerste Kamer der S. G. kreeg G o n g g r i j p den wind van voren.

In één adem stortte het lid v a n K o l zijn volle afschuw uit over de vuile Chineesche tokohouders in Paramaribo, die de bevolking uitzogen (er viel niet veel aan uit te zuigen) en over den houtvester G o n g g r i j p. Deze werd voor de voeten geworpen, dat hij, nadat hij Demaragroenhart ontdekt

had, deze schat voor de kolonie voor een appel en een ei aan zijn bloedverwant, den Directeur der Surinaamsche Bosch Exploitatie Maatschappij, had verkwanseld.

De Minister nam de Chineezee in bescherming, maar vond het te veel moeite mij even op te bellen (voor allerlei futaliteiten werd ik wel lastig gevallen).

Toevallig had ik het Kamerverslag niet gelezen en eerst ettelijke weken later lichtte G o n g g r i j p mij in. Begrijpelijkerwijze was hij diep gegriep over het totaal onverdiend verwijt. Ik deelde van K o l het feitelijk verloop van de aangelegenheid mede. Vooral het slot, dat de Sur. B. Ecpl. Mij. de concessie had teruggegeven (zij vond het risico te groot) werd gereleveerd.

V a n K o l was een eerlijk man en trok aanstonds openlijk zijn verwijt in, maar intusschen had G o n g g r i j p ettelijke maanden met gebogen hoofd rondgelopen. Vooral in een afgelegen kolonie, waar men weinig afwisseling heeft, schudt men niet zoo spoedig zijn leed af.

Intusschen groeien de groenhartboomen in Suriname rustig verder.

SLOT.

Bij het neerschrijven van mijne herinneringen heb ik mij natuurlijk moeten bepalen tot de m.i. wezenlijkste zaken.

Afdrukjes van de door mij in den loop der jaren gepubliceerde artikelen heb ik in 5 bundels vereenigd; maar ook die bundels zijn lang niet volledig.

De voorafgaande uiteenzettingen beoogen absoluut niet een afdoend overzicht te geven van het vele goede werk, dat door het Surinaamsche Boschwezen is verricht.

De heer J. G o n g g r i j p is de aangewezen man dat overzicht te geven.

Dat nuttige werk mag evenwel niet te lang op zich laten wachten. Het is m.i. slechts een quaestie van tijd, dat een herhaalde poging zal worden gedaan om het ruime boschbezit van Suriname nuttig te maken voor de algemeene welvaart. Ik ben thans 87 jaar. Lief en leed ondervond ik in mijn leven. Gelukkig meer lief dan leed. Veine en déveine hebben elkaar afgewisseld en wel in sterke mate.

Aan mijn trouwe echtgenoot, met wie ik dit jaar 60 jaar getrouwd ben, heb ik te danken, dat ik nooit de vleugels heb laten hangen, maar na een deceptie steeds weer met nieuwen moed aan den arbeid ben gegaan. Ik heb in mijn leven veel en hard gewerkt, maar dit deed mij geen kwaad.

Mijn lichaam en mijn geest hebben in het algemeen weinig geleden. Oogen en ooren werden zwakker. Het denkvermogen bleef bevredigend. Van onze kinderen beleefden wij veel vreugde. Summa summarum zie ik tevreden op den afgelegden weg terug.